

## ROMANTICISM AS ANOTHER AMPLIFIED RENNAISSANCE

Teodora Elena Weinberger

PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca – Baia Mare North University Center

*Abstract: Universal literature's history witnesses some parallels which are based on adopting previous cultural ideologies. Despite the interval of centuries between these literary trends, we intend to compare Romanticism with Renaissance, the main premise of this interference consisting of similar social yearnings. Our study demonstrates the existence of numerous similarities between Renaissance and Romanticism, starting from bourgeoisie's mentality (the continuation of obtaining social and national liberties), then even Romanticism's ideology reproduces, - in an amplified variant – Humanism's hypostases. In the conceptions about art also coincide the perfect correspondence between the form and content, the link with nature, historical preoccupation and the influence of Plato's and Aristotle's philosophies, even the two types of these literary trends are alike - belonging to the real and the ideal sphere.*

*Keywords: literary trends, mentality, liberties, Humanism, conceptions about art*

Deoarece ideologiile curentelor literare reflectă prefacerile social-economice ale perioadelor istorice, o primă premisă a interferențelor dintre Renaștere și romantism o reprezintă clasa socială a burgheziei, care evoluează de pe poziția de factor activ în societate, până la cucerirea puterii politice, pentru obținerea tuturor libertăților ființei umane.

Renașterea europeană, considerată o epocă istorică și culturală, a început în Italia, odată cu apariția burgheziei și a relațiilor capitaliste, la mijlocul secolului al XIV-lea, și a durat până la sfârșitul secolului al XVI-lea. Dar etimologia termenului de „renaștere” a făcut un lung drum până să fie atribuit perioadei istorice respective. Din secolul al XV-lea, atât în Italia, cât și în Franța exista asocierea expresiilor *rinascita*, *renaissance* cu reîntoarcerea la formele culturii antice, studiile clasice – „studiile adevărate”, renașterea având sensul derivat din cel mistic: „restaurare, reînflorire, impuls nou de viață”<sup>1</sup>. Abia în secolul XIX Renașterea a primit înțelesul actual, când în 1855 istoricul francez Jules Michelet, într-un capitol *La Renaissance* din vol.VII al *Istoriei Franței*, echivalând-o cu „descoperirea lumii, descoperirea omului”, „a făcut astfel din Renaștere o perioadă istorică, distinctă de evul mediu”<sup>2</sup>. Reunirea ambelor sensuri în 1860 de către istoricul elvețian Jacob Burckhardt în lucrarea *Cultura Renașterii în Italia* a reușit să definească esența Renașterii, căci „a explicat geneza Renașterii

---

<sup>1</sup> (apud) Andrei Oțetea, *Renașterea și Reforma*, Editura Științifică, București, 1968, p. 24.

<sup>2</sup> Ibidem, p. 23.

prin îmbinarea geniului poporului italian cu spiritul antic”, aceasta ducând la „triumful individualismului”<sup>3</sup>.

Dacă din punct de vedere social, Renașterea a fost declanșată de apariția burgheziei, progresul economic - cu efecte în dezvoltarea culturii și învățământului, va fi datorat formării spiritului capitalist, conform mentalității aceleiași clase care va promova „virtuți morale”, decretând superioritatea „prin muncă, adică prin *merit*” spre deosebire de cea feudală „justificată prin cucerire, violență”<sup>4</sup>.

Principala resort al tuturor dezvoltărilor ulterioare îl constituie însă motivul pentru care Renașterea este în opoziție cu epoca anterioară a Evului Mediu, și anume revolta împotriva dogmatismului religios, cu afirmarea libertății de gândire, a posibilității de cunoaștere, acest spirit cercetător manifestându-se în marile descoperiri geografice de la sfârșitul secolului al XV-lea și începutul secolului XVI (Vasco da Gama – Oceanul Indian, Brazilia; Cristofor Columb – America; Amerigo Vespucci; Fernando de Magellan – Oceanul Pacific în prima călătorie în jurul pământului), descoperiri ce au dus la dezvoltarea comerțului, dar și la risipirea iluziilor cosmogonice medievale.<sup>5</sup>

În plan politic, Renașterea secolului al XVI-lea este epoca formării statelor moderne - mari monarhii cu un profund spirit național (primele state naționale fiind Franța, Anglia și Spania), puterea absolută, „de origine divină”, deținând-o regele<sup>6</sup>.

Inspirată din mentalitatea burgheză a valorii umane întemeiată pe merit și nu pe ereditate, ideologia Renașterii – umanismul – constituie chiar o sinteză a definițiilor termenului „Renaștere”. Umanismul situând în centru omul, înțelegerea sa „ca pe o ființă a naturii”<sup>7</sup>, în primul rând este promovat individualismul: „această sete nepotolită de a trăi și de a cunoaște, această pasiune de cercetare și de analiză, aspirația către libertate și adevăr, [...] optimismul”<sup>8</sup>. Rămâne edificatoare în acest sens disertația *De hominis dignitate* (1486) a importantului umanist italian Pico della Mirandola, precum și definiția dată de acesta omului modern ce se naștea: „să poți deveni, cu deplină libertate și cinste, propriul sculptor și poet al formei pe care ai vrea să ți-o dai”<sup>9</sup>. Dar umanismul include și semnificațiile termenului *humanitas*, care va fi explicat în secolul al XIX-lea de către învățații germani – ca fiind accentul pus în Renaștere pe studiul antichității clasice (*studia humanitatis*), menită să educe în spiritul *paideii* (instrucției) grecești<sup>10</sup>. Rezultatul acestei educații umaniste ce cuprindea arta, literatura, știința, limbile greco-latine - este omul instruit multilateral, complet pregătit pentru viață, acumulând „expresia [...] desăvârșită a culturii umane”<sup>11</sup>, idealul renașcentist de *uomo universale*.

Preferând dintre gânditorii greci pe Aristotel, marele poet italian Francesco Petrarca (1304-1374), animat de un puternic patriotism, se va orienta spre studiul culturii strămoșilor romani, colecționând manuscrise vechi latine, îndeosebi scrisori ale oratorului Cicero – din toate acestea extrăgând semnificațiile morale; pe lângă faptul că Petrarca a inițiat fundamentarea educației umaniste pe studiul modelator al antichității, tot el a fost cel care prin

<sup>3</sup> (apud) Andrei Oțetea, *Op. cit.*, p. 24.

<sup>4</sup> Andrei Oțetea, *Op. cit.*, pp. 69-72.

<sup>5</sup> ibidem, pp. 83-105.

<sup>6</sup> ibidem, pp. 106-112.

<sup>7</sup> Tudor Vianu, *Antichitatea și Renașterea în Studii de literatură universală și comparată*, Editura Academiei, București, 1963, p. 29.

<sup>8</sup> Andrei Oțetea, *Op. cit.*, pp. 37-38.

<sup>9</sup> (apud) Tudor Vianu, *Op. cit.*, p. 29.

<sup>10</sup> cf. *The New Encyclopaedia Britannica*, volume 20, Founded 1768, 15th Edition, Printed in U.S.A., 1994, p. 665.

<sup>11</sup> Andrei Oțetea, *Renașterea și Reforma*, Ed. cit., p. 180.

deviza „Ad fontes!” („Spre izvoare”) a impulsionat studiul istoriei<sup>12</sup>. Aceeași concepție aristotelică, de observare a naturii și sentimentelor, o aplică Petrarca și în poezia ultimei sale perioade de creație, în sonetele sale percepend iubirea ca realitate, încât „cu Petrarca, iubirea se coboară din nou pe pământ”<sup>13</sup>. La acest curent renascentist optimist și realist va adera și Giovanni Boccaccio.

Pe de altă parte, va lua naștere prima Academie umanistă de la Florența, în Italia celei de a doua jumătăți a secolului al XV-lea, cu adoptarea filosofiei lui Platon de către principalii reprezentanți ai Academiei – Marsilio Ficino și Pico della Mirandola, platonismul devenind „concepția intelectualilor și artiștilor” care „s-au orientat spre un estetism, care prețuia tot așa de mult calitatea expresiei, ca și valoarea conținutului”<sup>14</sup>. Filosofia Renașterii se va divide între această principală direcție platonice care afirma înfinitatea resurselor sufletului și direcția aristotelică cu a sa „credință că omul poate domina natura prin rațiune”<sup>15</sup>, aceasta din urmă servind concepției științifice, realiste despre natură și om<sup>16</sup>, apărută ca urmare a eliberării de sub tutela bisericii. Doar Pico della Mirandola încearcă o sinteză filozofică antică, văzând „posibilitatea concilierii dintre Aristotel și Platon [...] el afirmă principiul că nu exista problemă naturală sau divină în care cei doi filozofi să nu coincidă în esență”<sup>17</sup>. Această armonizare a filozofiilor lui Platon și Aristotel o regăsim și în gândirea învățatului grec Gemistos Plethon, venit în secolul al XV-lea la Florența, și care „susținea că, pentru cunoașterea lucrurilor materiale, trebuie urmat Aristotel; pentru tot ce privește sufletul, <<divinul Platon>> e superior”<sup>18</sup>.

Individualismul promovat de noua clasă a burgheziei putea astfel să triumfe pe deplin prin aceste valorificări ale moștenirii spirituale antice, ceea ce a dus la identificarea Renașterii cu „tendința de a învia sufletul lumii vechi, adică de a-l folosi ca pe o forță a lumii actuale”<sup>19</sup>.

Odată cu acumularea de cunoștințe din tezaurul antic, a început să se dezvolte în Renaștere și istoriografia, bazată pe „simțul istoriei, adică al facultății de a plasa evenimentele în condițiile în care s-au produs”, umaniștii italieni (influențați de Petrarca) cercetând istoria cu un pronunțat spirit critic, în scopul politic de a găsi în ea secretul unei guvernări stabile – „elementele cu valoare permanentă și cu aplicație la toate împrejurările asemănătoare”<sup>20</sup>.

În domeniul artei renascentiste, cu toate că nu a existat interesul pentru teoretizări, disertația lui Pico della Mirandola despre demnitatea umană, urmând teoriile platoniciene despre artă, suflet și ideile Absolute, conferă pentru prima dată un statut privilegiat resurselor artistice umane, acestea fiind de sorginte divină. De asemenea, chiar dacă indirect, s-a păstrat și o mărturie a concepției prevalenței fondului asupra formei artistice, prin cuvintele marelui pictor, sculptor și poet Michelangelo care „spunea că nu există idee pe care artistul să n-o poată întruchipa în marmură. Sculptura posedă, după el, puterea magică de a desprinde din materie statuia latentă pe care intuiția a relevat-o artistului”<sup>21</sup>. Totodată, legătura cu natura devine esențială în literatură și artă, filosofia aristotelică și platonice imprimând artistului tendința de a exprima cât mai fidel realitatea, atât a lumii înconjurătoare, cât și pe cea a

<sup>12</sup> Ibidem, pp. 190-191.

<sup>13</sup> Ibidem, p. 190.

<sup>14</sup> Ibidem, p. 211.

<sup>15</sup> Ibidem, pp. 215-218.

<sup>16</sup> Ibidem, p. 215.

<sup>17</sup> Tudor Vianu, *Antichitatea și Renașterea în Studii de literatură universală și comparată*, Ed. cit., p. 27.

<sup>18</sup> Andrei Oțetea, *Op. cit.*, p. 217.

<sup>19</sup> Tudor Vianu, *Op. cit.*, p. 14.

<sup>20</sup> Andrei Oțetea, *Op. cit.*, pp. 224-226.

<sup>21</sup> Andrei Oțetea, *Renașterea artistică. Arhitectura și sculptura în Renașterea și Reforma*, Ed. cit., p. 313.

sufletului. Ca efect al opoziției gândirii Renașterii față de dogmatismul medieval, sentimentele umane sunt descătuse și creațiile artistice vor începe să prezinte cât mai fidel toate nuanțele temei iubirii.

Marcată de această direcție sentimentală, literatura Renașterii, începând cu cea italiană, va cultiva în primul rând poezia, și anume sonetul, cea mai grațioasă specie lirică având ca temă principală idealizarea iubirii. Transmisă în Italia încă de la sfârșitul secolului al XIII-lea prin intermediul boemilor trubaduri medievali, influența poeziei provenșale de dragoste va fi performată în spirit popular autohton în cadrul primei școli de poezie italiană – *Il dolce stil nuovo* – și astfel sonetul devine de la început emblema liricii italiene, prin creațiile lui Dante, Petrarca și Michelangelo<sup>22</sup>. Dintre toți sonetiștii italieni, Petrarca se va remarca prin bogăția temelor și nuanțelor, iar structura sonetului său va deveni model, definind stilul petrarchist. Sonetul se va extinde apoi în Spania, Anglia și Franța, cu vizibile modificări conferite de specificul spiritului național. Alături de poezie, filonul realist-satiric se va face simțit în Italia prin *Decameronul* lui Boccaccio, apoi în Renașterea din Spania prin înfiriparea romanului modern la Cervantes, pentru a culmina în Anglia datorită dramaturgiei shakespeariene.<sup>23</sup>

Deși s-a perpetuat în istoria culturii și a științei percepția unei Renașteri realiste, care se delimitează de spiritul mistic al Evului Mediu, influența platonice și mai ales neoplatonică – „cunoaștere prin extaz mistic” derivată din idealismul platonice, la care s-au adăugat și elemente din aristotelism și alte filozofii antice grecești, esențiale fiind însă cele ale misticii orientale<sup>24</sup> - a generat, prin lucrările despre iubire și magie ale italienilor Marsilio Ficino, Pico della Mirandola și mai ales Giordano Bruno, concepția coexistenței unei Renașteri fantastice, care „crează o întreagă dialectică a erosului [...] Credea cu tărie în puterea fantasmelor, care se transmiteau de la aparatul fantastic al emițătorului la acela al receptorului. Credea de asemenea că simțul intern era locul prin excelență al manifestărilor forțelor transnaturale – demonii și ziii”<sup>25</sup>. De asemenea, așa cum s-a vehiculat, forme incipiente ale umanismului au preexistat alături de aceste elemente mistice medievale înainte de Renaștere, într-un umanism medieval care „ar fi pus în lumină valoarea persoanei umane și n-ar fi condamnat opoziția dintre rațiune și credință”<sup>26</sup> (în prerenașterismul italian poate fi integrat Dante).

Pe această componentă fantastică tănuită a Renașterii, cât și pe contradicția dintre cele două orientări, pare a se fundamenta barocul, stil în artă și perioadă din istoria literaturii, termen atribuit abia în secolul al XIX-lea de către J. Burckhardt perioadei de la începutul secolului al XVII-lea care marca „decadența Renașterii superioare”<sup>27</sup> și care, pe lângă unele caracteristici formale (emfază, încărcare a formei), se distinge în literatură mai ales prin reluarea unor motive universale din concepția despre lume: viața ca vis, viața ca teatru,

<sup>22</sup> Andrei Oțetea, *Începutul literaturii culte în limba populară în Op. cit.*, pp. 186-187.

<sup>23</sup> *Dicționar Enciclopedic Român*, vol.IV, Editura Politică, București, 1966, p. 95; *Dicționar Enciclopedic*, vol. VI, Editura Enciclopedica, București, 2006, p. 99.

<sup>24</sup> *Dicționar Enciclopedic Român*, vol.III, Editura Politică, București, 1965, p. 495; *Dicționar Enciclopedic*, vol. IV, Editura Enciclopedica, București, 2001, p. 572 – cu deosebirea că aici nu este specificată originea orientală a misticii, care este denumită „teurgie și magie rituală”.

<sup>25</sup> Ioan Petru Culianu, *Eros și magie în Renaștere.1484*, (ediția a treia) trad. din lb.franceză de Dan Petrescu, Prefața Mircea Eliade, postfața Sorin Antohi, Editura Polirom, Iași, 2011, p. 242.

<sup>26</sup> Andrei Oțetea, *Op. cit.*, p. 180.

<sup>27</sup> René Wellek, *Conceptul de baroc în cercetarea literară în Conceptele criticii*, traducere de Rodica Tiniș, studiu introductiv de Sorin Alexandrescu, Editura Univers, București, 1970, p. 73.

vanitas vanitatum, precum și pesimismul sau panteismul – „un dualism al realismului și idealismului”<sup>28</sup>.

La distanță de secole de la Renaștere, romantismul, situat între sfârșitul secolului al XVIII-lea și jumătatea secolului al XIX-lea, chiar dacă nu a fost considerat epocă istorică, rămâne o veritabilă epocă a culturii, străbătând literatura și toate artele, aflată totuși în strânsă interdependență cu climatul social-politic, așa cum renumitul critic D. Popovici afirma: „Pentru ca romantismul să devină un curent literar era nevoie de o anumită evoluție a societății, care să permită generalizarea unor anumite stări sentimentale”<sup>29</sup>. Chiar și opoziția sa la curentul literar anterior, clasicismul, această revoltă a sentimentului contra guvernării despotice a rațiunii, se produce „ca o violentă descătușare a sentimentului după marea încordare care a fost marea revoluție franceză”<sup>30</sup>.

Termenul „romantism” beneficiază de o controversată etimologie până ce va deține sensul istorico-estetic, pornind din secolul al XVII-lea de la adjectivul „romantic” din limba engleză care desemna în mod peiorativ „neverosimilul”, accentuându-și apoi această nuanță negativă în plin clasicism al secolului al XVIII-lea când „romantic absurdities and incredible fictions” condamnă chiar așa-numitul „fruct al fanteziei dezordonate sau maladive”<sup>31</sup>. Ca să ajungă la sensul final „folosit pentru a denumi o poezie nouă care se opunea poeziei neoclasicismului, inspirându-se și luându-și modelele din Evul Mediu și din Renaștere”<sup>32</sup>, va trebui să reunească sensuri de „neobișnuit, pitoresc” conferite peisajelor, dar mai ales semnificația din limba franceză atribuită de J. J. Rousseau în 1777 cuvântului „romantic” care „implică, în afară de particularitatea obiectivă a peisajului, și repercusiunea sa sufletească, starea de reverie duioasă, de vag al imaginației”<sup>33</sup>.

În plan social-politic, romantismul va fi condiționat de continuarea idealurilor de obținere a libertăților de către clasa socială a burgheziei care, dacă în Renaștere cucerise drepturi economice, în secolul al XVIII-lea luptă pentru puterea politică și libertăți sociale și naționale. O primă etapă a acestei evoluții social-politice o constituie revoluția burgheză din Franța din 1789, mișcare deschizătoare de drum care reușind să ducă la prăbușirea feudalismului prin proclamarea republicii în 1792 - chiar dacă marea burghezie o înfrânge în 1795 și instituie imperialismul - va influența puternic constituirea romantismului, precum și reluarea eforturilor de eliberare în secolul următor, când din nou burghezia câștigă temporar puterea politică în Italia și Franța în urma revoluțiilor europene de la 1848<sup>34</sup>.

Înainte de romantismul propriu-zis, a existat o fază premergătoare, preromantismul, apărut în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea mai întâi în Anglia (reprezentanți Wordsworth, Coleridge, Gray, Young), apoi în Germania (Goethe, Schiller, Herder) și Franța (Volney, J. J. Rousseau, Chateaubriand), fază care reunește schițat particularități ale curentului literar-artistic: atât vitalismul cuprins în revolta față de orânduirea feudală,

<sup>28</sup> Ibidem, p. 111.

<sup>29</sup> D. Popovici, *Romantismul românesc*, a 2-a ediție, cuvânt înainte de Tudor Vianu, prefață de Dan Simonescu, Ediție îngrijită și note de Ioana Petrescu, Editura Albatros, Cluj-Napoca, 1972, p. 7.

<sup>30</sup> Ibidem, p. 5.

<sup>31</sup> Paul Cornea, *Prodigioasa aventură a unui cuvânt: „romantic” în Romantismul românesc și romantismul european*, volumul Sesiunii Științifice naționale, Sibiu, 1969, coord. Al. Balaci, Al. Dima, editat de Societatea de Științe Filologice R. S. R., București, 1970, p. 27.

<sup>32</sup> René Wellek, *Conceptul de romantism în istoria literară în Conceptele criticii*, Ed. cit., p. 158.

<sup>33</sup> Paul Cornea, *Prodigioasa aventură a unui cuvânt: „romantic” în Ed. cit.*, pp. 27-29.

<sup>34</sup> *Dicționar Enciclopedic Român*, vol. IV, Editura Politică, București, 1966, pp. 125-128; informații mai sumare despre aceste revoluții în *Dicționar Enciclopedic*, vol. VI, Ed. cit., pp. 119-121 – unde este schimbată denumirea revoluției burgheze din Franța în „revoluția franceză”, fără a mai fi accentuate ecourile acesteia asupra Europei secolului următor.

naționalismul și inspirația din literatura populară, cât și pesimismul (prin tema ruinelor, motivele zădărniceii, soartei schimbătoare) și tendința de evadare din realitatea ostilă<sup>35</sup>.

În Germania, mișcarea literară „Sturm und Drang” („Furtună și Avânt”) de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, corespunzătoare preromantismului, s-a manifestat cu o forță deosebită împotriva clasicismului și a vechii clase dominante. De aceea, se consideră că romantismul a început în Germania, dar și că acest romantism german s-a conturat mai deplin datorită atitudinii radicale a intelectualilor<sup>36</sup>. Într-adevăr, învățații germani au impus pentru prima dată conceptul de literatură romantică, prin contribuția fraților Schlegel care au definit-o (după cum spune Paul Cornea) ca fiind o „expresie spontană a instinctului divin din sufletul omului, refuzând convențiile și imitarea sterilizantă a antichității” din perioada clasicistă, întemeindu-se deci pe „mistica sensibilității descătușate”<sup>37</sup>.

În privința ideologiei, romantismul a constituit o reîntoarcere spre Renaștere, beneficiind în acest sens și de teoretizările care începeau în secolul al XIX-lea asupra acestei epoci cultural-istorice, dar mai ales de traduceri germane din Shakespeare – „marele zugrav al istoriei și al veșnicilor patimi omenești, maestrul și modelul tuturor romanticilor”<sup>38</sup>. Profunzimea umană a gândirii shakespeariene captivează peste secole spiritul romantic, determinându-l pe Goethe să afirme: „Dacă cercetăm, însă, piesele lui Shakespeare mai de aproape, ele conțin mai puțină acțiune perceptibilă prin simțuri, cât, mai ales, cuvânt spiritual”<sup>39</sup>. În consecință, spiritul romantic sincronizându-se cu cel renașcentist, va reedita umanismul în ambele sale ipostaze, vădit amplificate. De la elogierea resurselor creatoare în Renaștere, individualismul, prin exacerbarea eului romantic va ajunge să proclame puterea absolută a geniului, dimensiunea metafizică a noțiunii de „imaginație artistică”, dimensiune prezentă încă din definirea literaturii romantice și pe care poetul englez Coleridge o numise „acea putere sintetică și magică”<sup>40</sup>. Omul complet renașcentist se reflectă în enciclopeditismul romanticilor, prin tendința spre universalitate și prin aspirația nelimitată către origini, aspirație manifestată nu doar în gândirea poetică, ci și în domeniul științelor, lingviștii germani căutând originea limbilor indoeuropene prin cercetarea limbii sanscrite, deoarece „forțele înăbușite ale sufletului caută forțe analoge și modele în preistorie, în Orient, în evul mediu și, în fine, în India, precum și în inconștient și în vise”<sup>41</sup>.

Călătoriile geografice, care serviseră nevoii de cunoaștere și afirmare în Renaștere, sunt acum înlocuite de călătoriile în spirit, generate de setea umană de transcendent, pe care omul romantic - prin „idealismul magic”, o nouă formă de neoplatonism – îl regăsește în sinele său aflat în comuniune cu Spiritul Universal, fenomen despre care poetul romantic german Novalis spunea: „Visăm călătorii în univers: nu-i oare universul în noi? Adâncimile spiritului nostru nu le cunoaștem. Drumul tainic duce înăuntru. În noi sau nicăieri este veșnicia cu lumile ei, trecutul și viitorul”<sup>42</sup>. Prin urmare, pe plan filozofic, romantismul va

<sup>35</sup> *Dicționar Enciclopedic Român*, vol.III, Ed. cit., p. 850; sau în *Dicționar Enciclopedic*, vol. V, Editura Enciclopedica, București, 2004, p.497 – unde nu toți reprezentanții englezi sunt trecuți.

<sup>36</sup> René Wellek, *Conceptul de romantism în istoria literară* în *Op. cit.*, pp. 173-174.

<sup>37</sup>(apud) Paul Cornea, *Prodigioasa aventură a unui cuvânt:romantic* în *Romantismul românesc și romantismul european*, Ed. cit., p. 29.

<sup>38</sup> Zoe Dumitrescu-Bușulenga, *Sinteză de cultură românească.Romantismul românesc în Valori și echivalențe umanistice*, Editura Eminescu, București, 1973, p. 93.

<sup>39</sup> (apud)*Shakespeare și opera lui.Culegere de texte critice*, cu o prefață de Tudor Vianu, Editura pentru Literatură Universală, București, 1964, p. 311.

<sup>40</sup> (apud)Matei Călinescu, *Conceptul modern de poezie*, cu un argument al autorului, postfață de Ion Bogdan Lefter, Editura Paralela 45, Pitești, 2009, p. 44.

<sup>41</sup> René Wellek, *Conceptul de romantism în istoria literară* în *Op. cit.*, p. 172.

<sup>42</sup> (apud)Vasile Voia, *Aspecte ale comparatismului românesc*, Ed. cit., p. 160.

reprezenta o reluare a filozofiilor Renașterii, cea aristotelică – cu organicitatea naturii – dar mai ales cea neoplatonică care va deveni un punct de plecare pentru filosofia romantică germană, care „pune accentul pe totalitatea forțelor omului, nu numai pe rațiune, nu numai pe sentiment, ci mai degrabă pe intuiție, [...] imaginație. Este o reînviere a neoplatonismului, un panteism [...] care a ajuns să identifice divinitatea cu lumea, sufletul cu trupul, subiectul cu obiectul”<sup>43</sup>. La acestea se vor adăuga filozofia idealistă obiectivă despre natură a lui Schelling, idealismul subiectiv al lui Kant cu teoria imposibilității cunoașterii obiective a spațiului și timpului – spre a susține evaziunea onirică și magică a ființei romantice din realul ostil, deoarece „Scriitorul romantic nu este satisfăcut de realitatea obiectivă, el caută să depășească această realitate. Pentru satisfacerea cerințelor sale spirituale, artistul romantic e în căutarea unei patrii ideale, diferită de patria în care-și țese viața sa istorică”<sup>44</sup>. Pe de altă parte, istoria va beneficia de contribuția filozofilor germani Herder – care vede în evoluția istorică o diferențiere bazată pe spiritul național, identitatea specifică a popoarelor – și Hegel, a cărui filozofie consideră spiritul Absolut ca fiind la baza lumii, spirit existent în conștiință. Însă odată cu filosofia pesimistă a lui Arthur Schopenhauer, care se va manifesta asupra romantismului târziu, gândirea romantică se va delimita de cea renașcentistă, apropiindu-se de cea barocă, prin răspândirea unui suflu pesimist, antirevoluționar, considerând contemplația estetică și Nirvana – stingerea voinței de a trăi, ca fiind soluțiile salvării de suferința inevitabilă produse de Voința oarbă ce guvernează lumea și istoria.

Concepțiile romantice despre artă, respectiv poezie, încep cu definirea ei „ca *expresie a emoției*”, a sentimentelor, așa cum afirmă Herder într-un eseu de filozofie a limbajului: „atât limbajul originar, cât și poezia sînt concepute ca <<expresie vie>> [...], conforme cu o <<logică a afectului>>”<sup>45</sup>, pentru ca poetul-filozof Novalis să investească conceptul cu dimensiuni metafizice: „Poezia este reprezentarea sufletului, a lumii celei mai lăuntrice în totalitatea ei”<sup>46</sup>. Se poate constata o reeditare a adecvării formei la fondul de idei și sentimente, concepție sugerată de Michelangelo, dar avansând spre trepte superioare ale profunzimii. La aceasta se adaugă „reflectarea realității în artă”, principiu conținut în manifestul romantismului francez din prefața lui Victor Hugo la *Cromwell*<sup>47</sup>, de asemenea caracteristic Renașterii (al celei realiste), și din nou Novalis conferă acestuia semnificații superioare, vădit legate de imaginația geniului: „poezia este *adevărul*, pe care intelectul nu-l poate atinge: <<Poezia este Realul absolut și pur. Acesta este sâmburele filosofiei. Cu cât mai poetic, cu atît mai adevărat>>”<sup>48</sup>. De asemenea, din perspectiva poeziei romantice, creația artistică este caracterizată de spontaneitate, având drept surse ale inspirației deopotrivă fantezia și observația<sup>49</sup> (în antiteză idealul și realul), dar și de originalitatea generată de conștiința de sine a geniului – alături de sentiment, fantezie, această originalitate definind romantismul ca opoziție la clasicism, ca fiind: „triumful valorilor locale asupra valorilor clasice universale, triumful valorilor relative și individuale asupra valorilor generale ale clasicismului”<sup>50</sup>. Căci așa cum influența Antichității fusese performată într-o cultură

<sup>43</sup> René Wellek, *Op. cit.*, p. 172.

<sup>44</sup> D. Popovici, *Romantismul românesc*, Ed. cit., p. 6.

<sup>45</sup> (apud) Matei Călinescu, *Conceptul modern de poezie*, Ed. cit., p. 28.

<sup>46</sup> (apud) Matei Călinescu, *Op. cit.*, p. 33.

<sup>47</sup> Al. Dima, *Romantismul european în trăsăturile lui dominante în Romantismul românesc și romantismul european*, Ed. cit., p. 23.

<sup>48</sup> (apud) Matei Călinescu, *Op. cit.*, p. 40.

<sup>49</sup> Paul Cornea, *Originile romantismului românesc*, Ediția a II-a, Editura Cartea Românească, București, 2008, p. 11.

<sup>50</sup> D. Popovici, *Romantismul românesc*, Ed. cit., p. 5.

renascentistă specifică fiecărei națiuni, Renașterea însuflă și ea, prin forța individualismului, încredere în geniul național.

Printre temele romantice, iubirea și natura, pornind de la neoplatonismul renașcentist și de la credința în magie a Renașterii fantastice, sunt îmbogățite de speranța romantică a unei comuniuni absolute, a unei cunoașteri absolute, prin vis: „instrument magic al cuceririi [...] Naturii”<sup>51</sup>. Ajungem astfel la motivul visului, un teritoriu specific romantic (chiar dacă prezent și în Renașterea fantastică sau baroc) și această specificitate se recunoaște prin atitudinea spiritului romantic față de vis (reflectată în idealismul magic), așa cum spunea Albert Béguin: „va căuta în imagini [...] drumul care să-l ducă în acele ținuturi necunoscute ale sufletului, [...] pentru a găsi aici secretul a tot ceea ce, în timp și spațiu, ne prelungește dincolo de noi înșine”<sup>52</sup>. Posibilitate de evadare din real, modalitate din nou specifică romantică, visul alimentează aspirațiile metafizice - fiind „revelarea esenței însăși a omului”<sup>53</sup> prin care recuperează unitatea primordială, spre care tinde și erosul, comunicând cu Sufletul Universal. Altă funcție a visului îl situează, prin intermediul reeditării unității pierdute, în strânsă legătură cu imaginația creatoare, „izvorul artei” fiind „ochiul spiritului” găsit în vis: „Visul [...] activitatea conștiinței în sufletul reîntors în sfera Inconștientului”<sup>54</sup>. Dorul după acele teritorii transcendente, de neatins decât prin magia visului și Inconștientului, aduce implicit în creația romantică atracția pentru regimul nocturn al imaginerii, noaptea fiind „pentru romantic, ca și pentru mistic, [...] acea împărăție a absolutului la care nu ajungi decât înlăturând toate datele lumii simțurilor”<sup>55</sup>.

Ca expresie a sentimentului, la fel ca Renașterea, literatura romantică fost dominată de cultivarea genului liric, și în acest sens are loc o readucere în atenția sensibilității creatorilor sonetul, care, aproape dispărut în clasicismul dominației rațiunii, este trecut prin filtrul Absolutului romantic în Anglia (la poeți ca Wordsworth, Keats, Browning) și România (Eminescu imprimându-i nostalgia și speranța dorului mioritic) sau prefigurând chiar simbolismul în Franța, prin *Corespondențele* lui Baudelaire. Alături de poezia lirică, romantismul duce la dezvoltarea genurilor și speciilor istorice, romanul și drama istorică - fiind caracterizate prin antitezele romantice în construcția personajelor, eroul complex (titanic) și tensiunea acțiunii - dar și poemul istoric, cosmogonic sau sociogonic (putem aminti Victor Hugo cu *Legenda secolelor*, *Anatolida* lui Ion Heliade Rădulescu, *Scrisoarea III*, *Memento mori* dintre creațiile lui Eminescu). Istoriei, care în Renaștere constituia obiect de cercetare în spirit critic, i se caută acum sensul, cu aportul filozofiei romantice. Pe lângă toate aceste genuri literare, se impune categoria fantasticului romantic (cu feericul, oniricul, halucinantul), alimentat din predilecția pentru magie, vis și aspirație către Absolut și fiind „ca zonă a refugiului, necesar acelei inadaptabilități socotite constitutive pentru atitudinea personajului romantic”<sup>56</sup>.

Asemenea delimitării celor două curente renașcentiste, romantismul a cunoscut două tipuri, fundamentate pe direcțiile principale ale romantismului german și ilustrând două trăsături definitorii ale romantismului german - ca urmare a opoziției față de clasicism „individualismul” (prin cultivarea temelor iubirii, naturii și fantasticului) și răspunzând

<sup>51</sup> Albert Béguin, *Sufletul romantic și visul*, Traducere și prefață D. Țepeneag, Editura Univers, București, 1970, p.25.

<sup>52</sup> Ibidem, p. 18.

<sup>53</sup> Ibidem, p. 135.

<sup>54</sup> Ibidem, pp. 175-191.

<sup>55</sup> Albert Béguin, *Op. cit.*, p. 525.

<sup>56</sup> Vera Călin, *Fantasticul romantic în Romantismul românesc și romantismul european*, Ed. cit., p. 58.



idealurilor social-politice „istorismul” (cu toate genurile și speciile folclorice și istorice)<sup>57</sup>. Grupările ce au impus aceste orientări au fost fondate în două etape consecutive: prima la Jena (1796-1805), reprezentanții săi Novalis și Ludwig Tieck avându-i drept mentori pe teoreticienii romantismului - frații Friedrich și August Wilhelm Schlegel, datorită cărora „Shakespeare intră în cultura europeană și tot prin ei renaște în conștiința literară lirica romanică și lirica orientală” ; a doua se constituie mai târziu la Heidelberg, pe lângă frații Grimm<sup>58</sup>, susținută și de contribuțiile filozofice ale lui Herder și Hegel. Datorită general-umanului exprimat de primul tip și a specificului autohton imprimat de cel de-al doilea – le putem numi romantism universal și romantism național, având reprezentări în arealul idealului și al realului. Dar romantismul a continuat să suscite interesul cercetătorilor, care au recurs la diferite încadrări tipologice și periodizări, fie după contrastele temperamentale – astfel definindu-se un „romantism *activ*” și unul „*pasiv*”, contemplativ, reflectând atitudinea față de lupta de eliberare<sup>59</sup> - , fie după profunzimea subiectivității sau a viziunii – Virgil Nemoianu lansând dihotomia *High-Romanticism/ Biedermeier* pentru a marca diferența dintre „grandioasele fantezii și viziuni ale epocii revoluționare” și romantismul târziu, de după 1815, un gen de sentimentalism care într-o variantă moderată, amestecă realul cu idealul, fiind caracterizat prin moralitate, idilism, resemnare<sup>60</sup>. Aceeași opoziție o definește Ion Negoïtescu, cu aplicație la opera eminesciană, prin categoriile estetico-filozofice ale adâncimii lirismului: *plutonicul* – poezia vizionară care „vine mai din adânc, de unde se frământă văpăile obscure” și *neptunicul* - „așa ca pământul format prin acțiunea apelor, își are originea în straturile mai tangibile ale spiritului”<sup>61</sup>.

Prin urmare, există multiple asemănări între Renaștere și romantism: umanismul, interferențe în concepția despre artă, legătura cu natura, preocuparea pentru istorie, filozofia neoplatonică și aristotelică, poezia ca gen literar dominant, dar și cele două tipuri ale curentelor literare (în planul realului/ idealului).

(studiul aparține tezei de doctorat *Între real și ideal la Eminescu și Shakespeare*, aflată în curs de redactare)

## BIBLIOGRAPHY

1. Beguin, Albert, *Sufletul romantic și visul*, traducere și prefață D. Țepeneag, Editura Univers, București, 1970.
2. Călinescu, Matei, *Conceptul modern de poezie*, postfața Ion Bogdan Lefter, ediția a III-a, Editura Paralela 45, Pitești, 2009.
3. Cornea, Paul, *Originile romantismului românesc*, ediția a II-a, Editura Cartea Românească, București, 2008.

<sup>57</sup> Al. Dima, *Romantismul european în trăsăturile lui dominante în Romantismul românesc și romantismul european*, Ed. cit., pp. 21-23.

<sup>58</sup> Jean Livescu, *Considerații asupra romantismului german în Romantismul românesc și romantismul european*, Ed. cit., p. 61.

<sup>59</sup> Al. Dima, *Romantismul european în trăsăturile lui dominante în* Ed.cit., p. 21.

<sup>60</sup> Virgil Nemoianu, *Îmblinzirea romantismului*, ediția a II-a, Curtea Veche Publishing, București, 2004, pp. 11-14.

<sup>61</sup> Ion Negoïtescu, *Poezia lui Eminescu*, ediția a IV-a, prefață de Petru Poantă, Ediție îngrijită de Dan Damaschin, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995, pp. 19-20.

4. Culianu, Ioan Petru, *Eros și magie în Renaștere. 1484*, ediția a III-a, trad. din franceză Dan Petrescu, prefață Mircea Eliade, posfață Sorin Antohi, Editura Polirom, Iași, 2011.
5. Dumitrescu-Buşulenga, Zoe, *Valori și echivalențe umanistice*, Editura Eminescu, București, 1973.
6. Negoîtescu, Ion, *Poezia lui Eminescu*, prefața de Petru Poantă, ediție îngrijită de Dan Damaschin, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995.
7. Nemoianu, Virgil, *Îmblânzirea romantismului*, ediția a II-a, Curtea Veche Publishing, București, 2004.
8. Oțetea, Andrei, *Renașterea și reforma*, Editura Științifică, București, 1968.
9. Popovici, D., *Romantismul românesc*, a 2-a ediție, cuvânt înainte de Tudor Vianu, ediție îngrijită și note de Ioana Petrescu, Editura Albatros, Cluj-Napoca, 1972.
10. Vianu, Tudor, *Studii de literatură universală și comparată*, Editura Academiei R.S.R., București, 1963.
11. Voia, Vasile, *Aspecte ale comparatismului românesc*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002.
12. Wellek, René, *Conceptele criticii*, în românește de Rodica Tiniș, studiu introductiv de Sorin Alexandrescu, Editura Univers, București, 1970.  
\*
13. \*\*\**Romantismul românesc și romantismul european*, volumul Sesiunii Științifice Naționale, Sibiu, 1969, coord. Al. Balaci, Al. Dima, editat de Societatea de Științe Filologice, București, 1970.
14. \*\*\**Shakespeare și opera lui*, culegere de texte critice, coord. Tudor Vianu, prefața de Tudor Vianu, Editura pentru Literatură Universală, București, 1964.  
\*
15. *Dicționar Enciclopedic, vol.IV, VI*, Editura Enciclopedica, București, 2001, 2006.
16. *Dicționar Enciclopedic Român, vol.III, IV*, Editura Politică, București, 1965, 1966.
17. *The New Encyclopaedia Britannica, volume 20*, Founded 1768, 15th Edition, Printed in U.S.A., 1994.